

Carla Wijers *In één hand de rozenkrans, in de andere hand een glas bier*



© Uitg. Van der Meulen

Carla Wijers

'In één hand de rozenkrans, in de andere hand een glas bier' *De Limburgse identiteit onder de loep*

Inleiding

Onder het kopje 'Die moeilijke identiteit' schreef de Roermondenaar Jan Laugs in het boek *Bekijk het zuiden eens anders*:

'...Men zou dus kunnen zeggen, dat er meer dan een miljoen Limburgers zijn en als het samen wonen binnen de grenzen van een provincie daartoe de enige norm is, dan klopt het ook aardig. Wie echter uitgaat van de veronderstelling, dat een miljoen Limburgers in de beleving van een unieke eigenheid, die op tal van pijlers steunt, - vaak pijlers van vergelijkbare aard en kwaliteit -, samen van Eijsden tot Mook één onwrikbaar en gelijk Limburgs volk zijn, vergist zich niet zo zuinig. Hij vergist zich echter niet minder, dan wie beweert dat er geen Limburgs volk bestaat en dat zelfs de Limburger niet bestaat. De Limburger bestaat wís en waarachtig. Maar men moet wel ver van het moederland gaan om hem te vinden. ...Het is vreemd maar waar, maar de meeste personen van beiderlei kunne, geboren of getogen en in elk geval woonachtig in een gemeente, gelegen in de provincie Limburg, voelen zich eerst echt en oprecht Limburger zodra zij de provincie voor kortere of langere tijd verlaten hebben...'¹

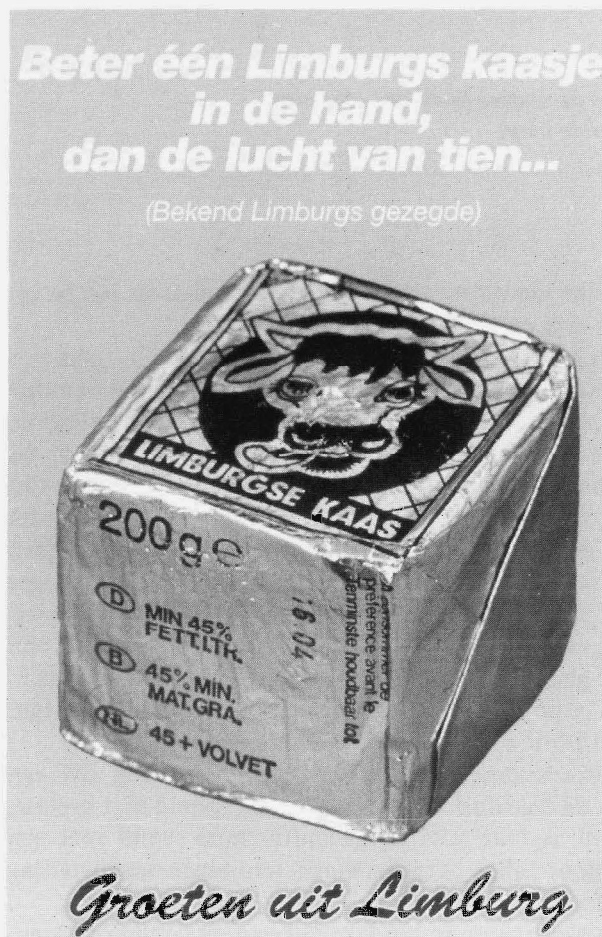
Het prikkelende van bovenstaand citaat zit in de constatering dat een Limburgs volk dat één is in de beleving van een unieke eigenheid niet bestaat, maar dat de Limburger wel bestaat mits hij geconfronteerd wordt met een vreemde omgeving. Deze door Laugs geformuleerde schijnbare tegenstelling vormt de kern van mijn betoog.

In deze bijdrage wil ik u meenemen in het labyrint van de Limburgse identiteit, in de gevarenzone van discussies over het al dan niet bestaan van een Limburgse eigenheid. Deze discussies worden vaak zeer emotioneel gevoerd en zij die het bestaan van een Limburgse identiteit ontkennen, lopen het gevaar als landverrader te worden gebrandmerkt.

Om meer grip te krijgen op termen als de 'Limburger' en de 'Limburgse identiteit' zullen eerst deze begrippen nader onder de loep worden genomen. Vervolgens zal dieper worden ingegaan op de vormgeving, de invulling van de Limburgse identiteit. Tot slot zal aan de hand van een concreet voorbeeld, de ontwikkeling van het carnaval van een in Limburg gevierd feest naar een Limburgs feest, de dynamische betekenis van het identiteitsbegrip worden geïllustreerd.

¹ Jan Laugs, 'Limburg, waar Nederland ophoudt en het buitenland begint' in: Jan Laugs et al., *Bekijk het zuiden eens anders* (Leeuwarden z.j. (1979)) 210-211. Schrijver-journalist G.J.M. Laugs (Roermond 1928) was hoofdredacteur van het maandblad *Limburg Vandaag* dat verscheen van 1969 - 1979.

Carla Wijers In één hand de rozenkrans, in de andere hand een glas bier



© EJA Cards Spaubeek.

De begrippen 'Limburger' en 'Limburgse identiteit'

De laatste decennia wordt vanuit verschillende invalshoeken een toenemende belangstelling gesignaleerd voor de eigen cultuur, meer in het bijzonder voor de lokale en regionale cultuur. Deze belangstelling voor de eigen regionale cultuur uit zich in de heropleving van een breed scala van als tradities en verschijningsvormen van de 'eigen' cultuur geduide fenomenen. Het behoud van het 'culturele erfgoed' van de eigen woon- en leefomgeving wordt actief ter hand genomen, variërend van de restauratie van in verval geraakte dorpsputten, wegkruisen en boerderijen, het hergebruik van klederdrachten, dialecten en verloren gegane gebruiken tot een snelle groei van het aantal cultuurhistorische musea en de lokale en regionale heemkundeverenigingen vanaf de jaren zeventig.

In dit artikel wordt de groeiende belangstelling voor de eigen cultuur in direct verband gebracht met de toenemende behoefte aan de profilering van een identiteit op regionaal niveau. Vanuit verschillende wetenschappelijke disciplines wordt deze behoefte geduid als een reactie op een ontwikkeling naar een steeds hechtere eenwording van Nederland op tal van terreinen. Zo vervagen religieuze scheidslijnen als gevolg van de ontzuiling en deconfessionalisering van de samenleving. Door de schaalvergroting en groeiende mobiliteit raken centrum en periferie steeds meer op elkaar betrokken. Op cultureel terrein krijgt deze gesignaleerde eenwording gestalte in ófwel het verdwijnen van elementen van regionale culturen ófwel hun opname in de nationale cultuur. Als voorbeeld van de laatste variant kan verwezen worden naar de ontwikkeling van het carnaval.² Tegelijkertijd is er sprake van een hausse in uitingen van regionale cultuurverschijnselen en van een dialectgolf. Groepen die niet wensen op te gaan in de grote massa, herontdekken een eigen, regionale cultuur en ontwikkelen zodoende een groepsidentiteit.

De parallelle ontwikkelingen van enerzijds een steeds verder doorgevoerde nationalisering van de cultuur en anderzijds een groeiende interesse voor regionale cultuurverschijnselen resulteren in de profilering van een regionale identiteit in een nationale context. De functie en betekenis van begrippen als de 'Limburger' en de 'Limburgse identiteit' worden in onderstaand betoog in deze context geanalyseerd.

De begrippen 'Limburger' en 'Limburgse identiteit' worden vaak gehanteerd met een vanzelfsprekendheid van: wij weten waar wij het over hebben. Wanneer men echter probeert om deze begrippen handen en voeten te geven, maakt de vanzelfsprekendheid vaak plaats voor verwarring. Wanneer is iemand een Limburger? Zijn Limburgers alle mensen die in Limburg wonen, inclusief de Rotterdammer die een jaar geleden in deze provincie is komen wonen? Is een Limburger iemand die in Limburg is geboren, ongeacht het feit dat hij of zij wellicht een groter deel van zijn of haar leven in Utrecht woont? Zijn Limburgers inwoners van deze provincie die het plaatselijke dialect spreken, inclusief diegenen die een dialectcursus hebben gevolgd na verhuizing naar deze regio? Of kan een omschrijving van Limburgers volstaan met de constatering van individuen dat men zich Limburger voelt?

En om het nog gecompliceerder te maken: kan er wel gesproken worden van Limburgers, opgevat als een bepaalde groep die in staat is zichzelf op culturele en taalkundige gronden van anderen te onderscheiden? De territoriale versplintering, de opeenvolgende grenscorrecties en de verschuivingen in de soevereiniteitsrechten zijn kenmerkend voor de geschiedenis van de gebieden die thans de Nederlandse provincie Limburg vormen. Welke gevolgen heeft de politiek-bestuurlijke opdeling van Limburg tot in het midden van de negentiende eeuw gehad voor de ontwikkeling van een provinciaal gemeenschapsgevoel?

² H. Knippenberg en B. de Pater, *De eenwording van Nederland. Schaalvergroting en integratie sinds 1800* (Nijmegen 1988).

De Limburgse bevolking kan noch staatkundig noch cultureel bogen op een lange gemeenschappelijke traditie. Daarbij is Limburg gecentreerd rondom een lengteas, die het onmogelijk maakt het noorden en het zuiden zomaar onder één gemeenschappelijke culturele noemer te scharen. Regionale banden worden vaak sterker gevoeld dan provinciale. Tot op de dag van vandaag bestaat de provincie Limburg in de perceptie van menig Limburger uit drie regio's: zuid, midden en noord. Een andere complicerende factor is de van oudsher bestaande migratie in Limburg waardoor er een continue wisselwerking tussen allochtone en autochtone cultuurpatronen heeft plaatsgevonden.³

In een poging om het Limburger-zijn concreet vorm te geven, wordt nogal eens ingezoomd op het bestaan van een eigen levensbeschouwing, een eigen mentaliteit. Over Limburgers en hun zogenoemde volkskarakter is sinds de staatkundige eenwording van de provincie veel geschreven, zowel in wetenschappelijke als in populaire boeken. Recentelijk verscheen nog een boekje van de hand van Jo Bertram, getiteld *Dat zijn nou typisch Limburgers*.⁴ In de meeste literatuur wordt met name het verschil tussen Noord- en Zuidlimburgers breed uitgemeten. De Noordlimburger, afkomstig van arme grond, wordt getypeerd als spaarzaam, vasthoudend, bedachtzaam, een doorzetter en een goed organisator. De Zuidlimburger daarentegen, afkomstig van de rijke lössgrond, is grilliger, impulsiever en mondainer, meer toneelspeler dan ondernemer, een levenskunstenaar.⁵ Tot op de dag van vandaag is in de perceptie van menig Limburger de culturele afstand tussen Venlo en Maastricht nagenoeg onoverbrugbaar.

De Limburgse identiteit is zo mogelijk nog moeilijker te definiëren. Hoe groot de spraakverwarring kan zijn, kwam op illustratieve wijze naar voren in de Limburgse pers in maart 1999. Daar ontspon zich een discussie rondom het bestaan van een eigen Limburgse volkscultuur, waarin de eigen provinciale identiteit tot uiting zou komen. Aanzet tot deze discussie vormde een interview in het *Dagblad De Limburger* met Kitty Jansen, de conservator van het Limburgs Museum voor Historie en Volkskunde in Venlo. In een poging tot ontmythologisering van een gedeelde Limburgse identiteit benadrukte zij in het bewuste artikel dat al die cultuurverschijnselen die als typisch Limburgs naar voren worden geschoven, niet exclusief tot het Limburgse cultuurgoed kunnen worden gerekend. Volksculturele thema's als voeding, kleding en feesten hebben in hun verschijningsvorm veel gelijkenis met aangrenzende regio's in Duitsland en België: 'Neem de Limburgse kleding. Je ziet dat hier door de jaren heen kleding gedra-

³ J. Soeters en A.J.A. Felling, 'Het eigene van Limburg' in: J. Soeters, H. Spoormans en R. Welten (ed.), *Het nieuwe Limburg. Herstructurering en ontwikkeling* (Landgraaf en Dordrecht 1990) 277-296.

⁴ J. Bertram, *Dat zijn nou typisch Limburgers* (Leiden 1999).

⁵ Zie o.a.: J.M. Gijsen, *Joannes Augustinus Paredis (1795-1886), bisschop van Roermond, en het Limburg van zijn tijd*. Maaslandse Monografieën 8 (Assen 1968); A. Chorus, *De Nederlander innerlijk en uiterlijk, een karakteristiek* (Leiden 1964). De sociologen J. Soeters en A.J.A. Felling publiceerden een artikel in het boek *Het nieuwe Limburg* uit 1985, waarin aan de hand van onderzoeksresultaten uit een grootschalig landelijk onderzoek de verschillende typering van de Noord- en de Zuidlimburgers op enkele deelterreinen empirisch wordt onderbouwd. Soeters en Felling, 'Het eigene van Limburg', 277-296.

gen wordt, die je nooit ten noorden van de Peel zult tegenkomen maar die wel verwantschap heeft met klederdrachten in de Eifel, Luxemburg en België. ...Zijn we exclusief in ons eten? Welnee, onze menu's vind je in de hele Euregio. Ons carnaval lijkt veel op dat van de Nederrijn, onze schutterijen zie je ook in België en Duitsland. Wie de zaken zo bekijkt - en zo móet je het wetenschappelijk natuurlijk bekijken - ziet de Blut- und Boden-theorie in diggelen vallen. Dan blijkt dat er niets exclusief voor Limburg is, dat Limburgers niets kunnen claimen dat alleen 'van ons is'. Een gemeenschappelijke identiteit in Limburg bestaat volgens de conservator dan ook niet.⁶ Onder de kop 'Limburg laat zich geen identiteitscrisis aanpraten. Het failliet van de Limburgse cultuur?' verscheen een reactie op deze uitspraken in het huis-aan-huisblad *De Trompetter*. Centrale stelling in deze reactie was dat cultuur niet zozeer te maken heeft met originaliteit, geïnstitutionaliseerde talen of feitelijke zaken, maar met een gevoel: 'Kijk dus niet naar wat er werkelijk voor typisch Limburgse dingen bestaan maar naar wat mensen denken dat typisch Limburgs is. Voelt de Limburger, hoe eng dit ook mag klinken, zich meer Limburgs tijdens het Oud-Limburgs Schuttersfeest, de vastelaovend, het eten van asperges of het luisteren naar Lei Meisen op de radio, dan zijn dat blijkbaar typisch Limburgse zaken. Zij vormen de Limburgse cultuur'. Aan deze stelling wordt toegevoegd dat iets niet uitsluitend in Limburg hoeft te bestaan om typerend voor Limburg te zijn.⁷

Interessant aan bovenbeschreven discussie in de media is, dat verschillende betekenissen van identiteit worden gehanteerd: een descriptieve en een expressieve/impressieve.⁸ Beide debatterende partijen staan dicht bij elkaar dan ze wellicht zelf gedacht hebben. De conservator van het Limburgs Museum benadert identiteit als een begrip dat niet objectief kan worden gefundeerd. Met andere woorden, het heeft geen cognitief-descriptieve inhoud die ook in processen van verandering onveranderd blijft.⁹ De culturele verschijningsvormen in een samenleving zoals feesten, rituelen, taal en ook waarden en normen zijn niet statisch en onveranderbaar. Bij deze stelling sluit ik me aan. Het is de betekenis die een groep mensen aan deze verschijningsvormen geeft, die bepaalt of zij onderdeel uitmaken van een groepsidentiteit. Met andere woorden, regionale identiteit is geen etiket dat een onderzoeker op basis van waargenomen gemeenschappelijke cultuurelementen aan een groep 'van buitenaf' kan toeschrijven. Het is de groep zelf die de cultuurelementen als kenmerkend en afbakenend voor het saamhorigheidsgevoel moet herkennen en beleven. In de profilering van een bepaalde groep ten opzichte van 'anderen' wordt dan op

⁶ 'Wat is dat dan, de Limburgse volkscultuur?', *Dagblad de Limburger*. Scala-bijlage 16-3-1999.

⁷ 'Limburg laat zich geen identiteitscrisis aanpraten. Het failliet van de Limburgse cultuur?', *De Trompetter* 24-3-1999.

⁸ S. Ossowski, *Die Besonderheiten der Sozialwissenschaften* (Frankfurt 1973) 206 e.v.; L. Laeyendecker, *Identiteit in discussie*. Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van gewoon hoogleraar in de algemene sociologie aan de Rijksuniversiteit te Leiden (Leiden 1974).

⁹ De socioloog L. Laeyendecker wees in zijn inaugurele rede uit 1974 al op de vele haken en ogen die aan een dergelijk gebruik van het begrip identiteit kleven.

culturele wijze vorm gegeven aan een bepaald zelfbewustzijn. En daarmee kom ik bij de impliciete betekenis die de schrijver van het artikel in *De Trompetter* hanteert. Identiteit heeft een expressieve en impressieve betekenis. Dat wil zeggen dat hij gevoelens, verlangens, behoeften kan uitdrukken én de intentie kan hebben bepaalde reacties op te roepen, tot bepaalde vormen van handelen aan te sporen. Uitgaande van een expressieve en een impressieve betekenis van de term identiteit staan dus gevoelsuitdrukkingen en de functie van het gebruik van de term identiteit centraal. Richtinggevende onderzoeksvragen zijn dan onder meer: aan welke verlangens en behoeften beantwoordt het gebruik van de term; is het een individuele behoefte aan houvast of is het ook een functionele behoefte van sociale systemen; met welke bedoelingen wordt de term gebruikt: wil men anderen overtuigen, voor eigen doeleinden inschakelen, tot eenheid oproepen of in eenheid bewaren; wat is het werkelijke effect van deze intenties, welke factoren zijn daarop van invloed; hoe komen binnen groepen identiteitsbepalingen tot stand of langs welke weg probeert men ze tot stand te brengen; welke regels worden daarbij gehanteerd: worden die eenzijdig opgelegd, in open discussie aan de orde gesteld of resulteren zij uit de alledaagse interactie?¹⁰

Een gevolgtrekking van bovenstaande overwegingen is dat de Limburgse identiteit niet kan worden gedefinieerd aan de hand van van buitenaf waargenomen gemeenschappelijke cultuurelementen als taal, feesten en rituelen of van zeer algemeen geformuleerde collectieve opvattingen. Het eigene en onderscheidende van een groep, de identiteit, staat of valt als attenderend begrip met de notie van zelf-definitie en zelfbewustzijn. Uitgaande van het belang van zelf-definitie en zelfbewustzijn zijn zelfbeelden die door groepen Limburgers gedeeld worden meer ter zake doende dan het wegen van het identiteitsgehalte van culturele verschijningsvormen of abstract geformuleerde waarden. Waar het om gaat is inzicht te krijgen in de verbeelding van eigenschappen en attributen van een groep, die vervolgens worden benoemd als zijnde onderdeel van een groepsidentiteit en als zodanig door een meerderheid van die groep herkend worden als een zinvolle voorstelling van de wij-groep.¹¹ In deze context wordt gesproken van de constructie van een regionale identiteit door de groep zelf. Willen we meer grip krijgen op dat diffuse begrip Limburgse identiteit dan lijkt een onderzoek naar zelfbeelden een vruchtbare exercitie.

De vormgeving van de eigen identiteit

Bij de constructie van een regionale identiteit gaat het om een voortdurend proces waarbij telkens een bepaalde groep cultuurdragers zich ten opzichte van 'anderen' profileert. Bij dit markeren en afbakenen van grenzen worden door-

¹⁰ Ibidem, 28.

¹¹ W. Frijhoff, 'Identiteit en identiteitsbesef. De historicus en de spanning tussen verbeelding, benoeming en herkenning' in: *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden* CVII.4 (1992) 614-634.



© Uitg. Van der Meulen Sneek BV.

gaans wij-zij-perspectieven gehanteerd. Met andere woorden, de verbeelding van de eigenheid van de wij-groep wordt beïnvloed door de gedefinieerde 'anderen', de zij-groep. Met betrekking tot de Limburgse identiteit zijn de 'anderen' meestal de westerlingen, de Hollanders in de volksmond. In het vertoog over het (zelf)beeld van de Limburgers tegenover de Hollanders spelen twee tegenstellingen een belangrijke rol: de tegenstelling noord-zuid en de tegenstelling centrum-periferie.

Noord versus Zuid

Een eerste voorbeeld waarin de tegenstelling noord-zuid centraal staat betreft een passage uit het boek *Nederlandsche Volkskunde* (1915) van de volkskundige en Limburger Jos Schrijnen.¹² Hij geeft een beschrijving van de zuiderlingen die tot op de dag van vandaag herkenbaar is. Schrijnen zet primair Noord tegenover Zuid, waarbij Zuid bij hem staat voor de zuidelijke gedeelten van Nederland: Brabant en Limburg (inclusief België). Het wij-zij-perspectief krijgt bij Schrijnen vorm in de Noord-Nederlanders tegenover de Zuid-Nederlanders of, zoals hij het zelf formuleerde: 'De hoofdscheidslijn in karakter en volksaard ligt tusschen Noord en Zuid'. De Noord-Nederlanders typeert hij onder meer als: 'bedachtzaam, zelden gehaast, meer man van ernst dan van fantasie; tot doortastende maatregelen is hij niet dan in den uitersten nood bereid. Het kost hem moeite

¹² Prof. dr J.K.F.H. Schrijnen (1869-1938), eerste rector magnificus van de KU Nijmegen.

Carla Wijers In één hand de rozenkrans, in de andere hand een glas bier



*Prof. dr J.C.F.H. Schrijnen. Schilderij door P. Windhausen, 1938.
Foto M. Koch (coll. KDC Nijmegen).*

zich over partikularisme en provincialisme heen te zetten. Ondernemingsgeest is hem niet vreemd - de geschiedenis getuigt het - maar hij gaat niet graag over ijs van één nacht: van grootsche plannen is hij huiverig, en volgen is hem liever dan voorgaan. In alles toont hij nuchterheid, zuinigheid en overleg; en dit bezadigd overleg, deze koele berekening, al voert zij somwijlen tot trekschuitsympathieën, geeft hem doorgaans taaie vasthoudendheid en vooral zelfvertrouwen en zelfstandigheid...'. Hij schetst het volgende beeld van de zuiderlingen: 'In het Zuiden vindt men meer geestdrift en bezieling, meer durf en ondernemingsgeest, maar ook meer vermetelheid, wispelturigheid en ras getogen zelfvergenoegdheid. Het leven is er meer expansief, de gastvrijheid ruimer, het verkeer gemoedelijker, de toon inniger, de vreugde luidruchtiger, niet zelden leidend tot uitgelatenheid en buitensporig genot'. Schrijnen ziet een soort van glijdende schaal bij dit zuidelijke karakter dat zijn culminatiepunt vindt bij de Limburgers. 'De Limburgers,' zo schreef hij, 'zoowel Zuid als Noord, West als Oost, zijn de Italianen van ons land. Juist als hun oude stamgenooten bij Keulen aan den Rijn, zijn zij lichthartiger en vroolijker, veel beweeglijker, veel veranderlijker, maar ook veel rijker van geest dan de Hollanders niet alleen, maar dan de



© Fruithal Fleuren Swalmen.

Noord-Brabanders, Vlamingen en Antwerpenaren bovendien...'¹³

In een tweede voorbeeld komen Limburgse carnavalsvierders aan het woord, die ik tien jaar geleden interviewde. Het Limburgerbeeld dat zij schetsten, sluit naadloos aan bij Schrijnens verbeelding van de zuiderlingen in het eerste kwart van de twintigste eeuw. Om het anders-zijn van Limburgers te omschrijven, wordt door hen een wij-zij-dichotomie gecreëerd tussen noord en zuid, tussen Limburgers en Hollanders. Een paar geïnterviewden typeerden Brabanders als 'overgangstypen' tussen noord en zuid. Over Limburgers wordt gesproken in termen van gezellige, huiselijke typen die wel in zijn voor een feest; zij zijn Bourgondisch, gemoedelijk, ongedwongen en zachtmoedig. Een jonge vrouw stelde: 'Volgens mij zijn Limburgers veel losser, veel gekker dan allemaal die stijve mensen. Zo zie ik ze hoor. Daar zullen ook wel lollige mensen zijn, maar volgens mij zijn Limburgers gewoon hele andere mensen dan de mensen boven Limburg'. Eén geïnterviewde omschreef het door haar geconstateerde verschil in leefwijze tussen Limburgers en Hollanders als volgt: 'Ja, om nou een voorbeeld te noemen: mijn broer heeft een hele tijd bij Amsterdam gewerkt, en als daar iemand jarig was, nou dan was het misschien één gebakje of zo, maar dan was het ook op. Hier komen ze bij de eerste de beste gelegenheid met vlaaien aandragen, dat is heel gewoon. Ik bedoel, op zondag gaan hier veel mensen kaarten, drinken een pilsje en 's middags lekker op de bank liggen televisie kijken, echt

¹³ J. Schrijnen, *Nederlandsche Volkskunde* (2 dln., 2e druk; Zutphen 1930-1933 (1e druk 1915-1917)) deel I, 69-74.

rustig aan. En als je dan hoort van daarboven, tenminste wat ik dan van mijn broer hoor, van die echte calvinisten, die mochten niks'.¹⁴

Centrum versus periferie

De tegenstelling centrum-periferie krijgt vorm in karakteristieken als cultuur versus natuur, vooruitgang versus traditie, individualisme versus saamhorigheid. Een goede illustratie hiervan is terug te vinden in de provinciale VVV-brochure uit 1996 waarin de provincie Limburg wordt gepresenteerd als 'dé recreatieprovincie van Nederland': 'Maar als natuurgebied bij uitstek realiseert Limburg zich goed dat natuur en landschap een uniek erfgoed vertegenwoordigen dat men gerust de bakermat van de Limburgse identiteit mag noemen. In Limburg staan mens en natuur nog dicht bij elkaar. Waar rust en ruimte elders louter herinneringen zijn, behoren zij in Limburg tot de levende werkelijkheid van alles wat een verblijf hier zo aantrekkelijk maakt'.¹⁵ De glorie van de veldkapelletjes en de vakwerkhuisjes getuigen van het feit, dat Limburg Limburg is gebleven, zo vermeldt de brochure. De streek straalt gemoedelijkheid uit, kleinschaligheid is er troef. 'Dat verleent Limburg het terechte imago van een gebied waar het leven nog zijn eigen tempo heeft'.¹⁶

Wat de Limburgse bevolking betreft wordt in de brochure regelmatig melding gemaakt van het bestaan van een lange gastvrijheidstraditie, van een groot gevoel van trots op de eigen provincie en van levensgenieters, ook op culinair gebied. De trots gaat hand in hand met de gastvrijheid, in navolging van 'het Limburgse volksgezegde dat je er nooit armer van wordt wanneer je het goede met anderen deelt'.¹⁷

Kortom, vanuit de toeristische bedrijfstak in Limburg legt men de nadruk op eigenschappen als: rust en ruimte in de natuur, gemoedelijkheid en kleinschaligheid, gastvrijheid, vaderlandsliefde en (culinaire) levensgenieters.

De hier geformuleerde verbeelding van eigenschappen van Limburg en de Limburgers blijken bij nadere beschouwing te kunnen worden teruggevoerd op verschillende patronen, die de imagologie hierin heeft ontdekt. Met betrekking tot de tegenstelling noord-zuid, ongeacht of het over Noord-Nederland tegenover Zuid-Nederland, Noord-Frankrijk tegenover Zuid-Frankrijk, Noord-Italië tegenover Zuid-Italië of Noord-Europa tegenover Zuid-Europa gaat, wordt het noorden stereotiep beschreven als saai, rationeel en betrouwbaar; het zuiden staat voor romantisch, gevoelvol en onbetrouwbaar. Op dezelfde wijze worden standaardpatronen beschreven in de tegenstelling tussen centrum en periferie. Het stereotiepe beeld van het centrum wordt beschreven in termen als modern,

¹⁴ Diepte-interviews afgenomen in 1991 in het kader van mijn promotie-onderzoek naar het carnaval in Nederlands Limburg, Meertens Instituut Amsterdam. Zie ook: C. Wijers, *Prinsen en Clowns in het Limburgse Narrenrijk. Het carnaval in Simpelveld en Roermond 1945-1992*. Publikaties van het P.J. Meertens-Instituut 22 (Amsterdam 1995) 342-348.

¹⁵ Limburg, *Gids voor vakantie & vrije tijd*. Uitgave van de provinciale VVV (Valkenburg 1996) 6.

¹⁶ *Ibidem*, 5.

¹⁷ *Ibidem*, 5.



De Limburgse troubadour Jo Erens (coll. Dagblad De Limburger Maastricht).

geciviliseerd, cultureel vernieuwend en vooruitgang. De periferie daarentegen staat voor achtergebleven, cultureel geworteld in tradities, hechte kleine gemeenschappen waarin gemoedelijkheid, saamhorigheid en gastvrijheid voortleven. De verbeelde, nog bestaande directe relatie tussen mens en natuur wordt breed uitgemeten evenals het rustigere tempo waarin het dagelijks leven van de mensen zich afspeelt. De tijd lijkt stil te staan in de perifere gebieden waardoor men daar nog kan genieten van alle goeds uit voorbije tijden. Joep Leerssen spreekt in dit verband van de creatie van iets exotisch: in de periferie kan men vakantie nemen van het heden en van de vooruitgang.¹⁸ Leerssen gaat nog een stap verder in zijn constatering dat dit beeld van de regionale cultuur niet slechts van

¹⁸ J. Leerssen, 'De canonisering van het typische; tradities, culturen en de cultivering van tradities', C. v.d. Borgt, A. Hermans en H. Jacobs (ed.), *Constructie van het eigene. Culturele vormen van regionale identiteit in Nederland*. Publikaties van het P.J. Meertens-Instituut 25 (Amsterdam 1996) 46.

buitenaf door de zij-groep, maar vooral ook van binnenuit, door de wij-groep wordt geconstrueerd. Toegespitst op Limburg betekent dit, dat het Limburg-beeld en de eigen identiteit door Limburgers zelf als anders, als afwijkend wordt gewaardeerd. Leerssen spreekt van 'geïnternaliseerd exotisme': de eigen identiteit is niet het vanzelfsprekende uitgangspunt vanwaar men de wereld overziet, maar wordt als iets vreemds gewaardeerd.¹⁹ Met andere woorden: de cultuur van het westen, van de Randstad, van Holland wordt als de norm beschouwd waar men de laatste decennia met regionale trots de afwijking tegenover stelt. In het voor veel Limburgers bekende lied van de in 1955 gestorven Limburgse troubadour Jo Erens komt dit geïnternaliseerde exotisme tot uitdrukking: 'Al is hie gein zee, gein duun enn gein sjtrandj, Toch haut ich van dich, mie Limburg mie Landj'.²⁰

Zelfbeelden

Na al deze ontmythologiserende taal over de onmogelijkheid om de Limburgse identiteit objectief te funderen en de constatering dat er stereotiepe noord-zuid en centrum-periferie-verbeeldingen zijn, blijft er toch iets knagen. En dat is het warme gevoel dat een Limburger kan krijgen bij het horen van het brons schoon eikenhout of bij de eerste tonen van 'Van Eysden tot de Mookerhei', een gevoel dat 'Bij ons in de Jordaan' of 'Er staat een paard in de gang' niet oproept. Met de constatering dat identiteit een culturele constructie is, is het verhaal niet af maar begint het pas. Deze culturele constructies blijken als mentale realiteiten namelijk van invloed te zijn op het gedrag van mensen. Waar het om gaat is om inzicht te krijgen in de wijze waarop groepen mensen vorm geven aan hun behoefte aan identiteit, hoe zij eigenschappen van Limburgers verbeelden, die vervolgens door grote groepen worden herkend als een zinvolle verbeelding van de wij-groep.

Om meer inzicht te krijgen in zelfbeelden die door groepen Limburgers gedeeld worden, zijn er in 1996 van een zeer specifieke groep Limburgers gegevens verzameld aan de hand van een vragenlijst.²¹ De groep kan worden omschreven als de 'grand cru' van volkscultureel Limburg, als cultuurdragers. Driekwart (73%) van de respondenten is actief op terreinen als Veldeke, carnavalsorganisatie, schutterij en heemkundevereniging. Alle respondenten spreken een Limburgs dialect. Het ging mij niet zo zeer om de mate van representativiteit van het door deze groep gevormde zelfbeeld. In een eerste, empirisch

¹⁹ Leerssen, 'De canonisering van het typische', 56.

²⁰ 'Al is hier geen zee, geen duin en geen strand, Toch hou ik van jou, mijn Limburg mijn Land'.

²¹ Het gaat om de Meertens-vragenlijst 'Regionale cultuur en identiteit' (1996), die gestuurd is naar de Limburgse medewerkers van het op het Meertens Instituut aanwezige correspondentennetwerk. Het betrof in Limburg wonende en/of in deze provincie geboren correspondenten. 34 mensen reageerden op deze vragenlijst, waarvan 82 procent in Limburg woont en 18 procent buiten Limburg. De vragen die aan hen gesteld werden waren gericht op hun beleving van het Limburger-zijn ofwel hun Limburgergevoel en op het bestaan van Limburgse waarden en normen, een Limburgse mentaliteit. Meertens Instituut Amsterdam, Dossier vragenlijsten.

onderbouwd zelfbeeld verwachtte ik van deze groep de scherpste contouren te krijgen. Vervolgonderzoek bij andere sociale groepen in Limburg zal dit beeld moeten nuanceren.

De vragenlijstgegevens schetsen een relatief eenduidig beeld van Limburgers en hun Limburgergevoel. Een Limburger is toch vooral een in Limburg geboren en getogen mens, die zijn jeugd in deze provincie heeft doorgebracht en is opgevoed in bepaalde waarden en normen. Het Limburgergevoel wordt primair gevoed door het veilige gevoel van bekendheid, vertrouwdheid en eigenheid. In Limburg spelen de belevenissen, herinneringen en ervaringen uit de jeugd jaren zich af. Hier voelt men zich thuis.

Een respondent omschreef het zich thuis voelen als 'een gevoel van op elkaar lijken'. De vraag dringt zich dan meteen op: waarin lijken Limburgers volgens deze groep respondenten dan op elkaar? En in het verlengde daarvan: zijn de waarden en normen waarin Limburgers zijn opgevoed volgens hen afwijkend van die in andere regio's?

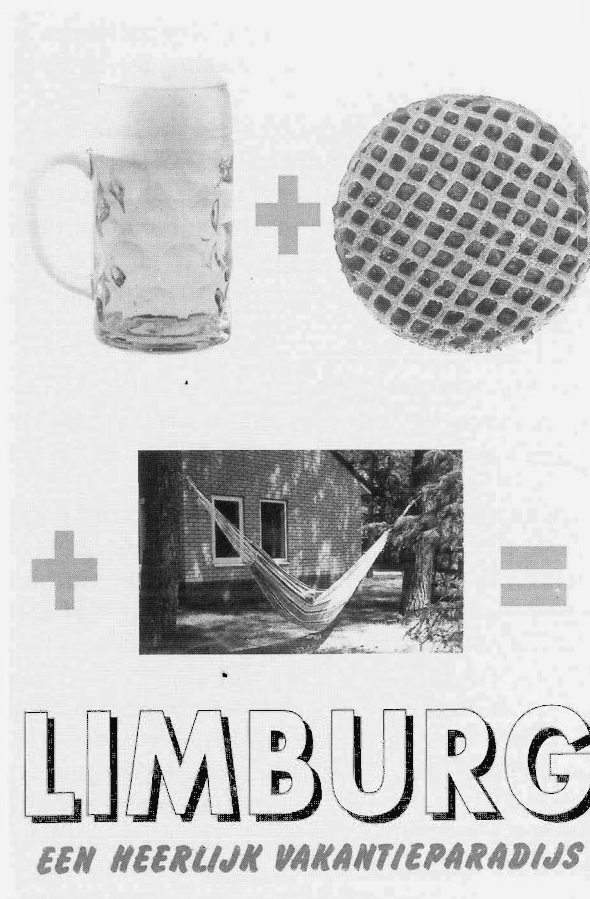
Voor de ondervraagde groep mensen blijken het dialect en de Limburgse mentaliteit de meest invloedrijke elementen in hun beleving van het Limburgerschap te zijn. De centrale plaats die het dialect inneemt, is uiteraard niet verwonderlijk bij een groep mensen die zonder uitzondering dialect spreekt. Dat een overgrote meerderheid het dialect duidt als de belangrijkste factor in hun beleving van het Limburgerschap, kan daarmee echter niet als een soort van zichzelf bevestigende empirie aan de kant worden geschoven. De conclusie die uit deze gegevens kan worden getrokken is, dat deze volkscultureel geïnteresseerde mensen het dialect niet slechts instrumenteel gebruiken als de eigen taal waarin men zich het best kan uitdrukken, maar dat zij er een identiteitsgehalte in leggen. Of, zoals Bertha Paulissen (de stuwende kracht achter de organisatie van het eerste Limburgse Vastelaovesleedjes Konkoer in 1976) het verwoordde: 'Iemand die aan het dialect van Limburg komt, raakt de Limburgse cultuur in de ziel'.²²

Het bestaan van een eigen Limburgse mentaliteit scoort ook erg hoog bij de vragenlijstdeelnemers. Op drie uitzonderingen na vinden zij dat Limburgers anders zijn dan andere Nederlanders. Dat geldt op de eerste plaats voor de manier waarop Limburgers in het leven staan. Er bestaat grote eenstemmigheid over het beeld van Limburgers als gemoedelijke, gezellige levensgenieters. 'In één hand de rozenkrans, in de andere hand 'n glas bier', is een tot de verbeelding sprekende opmerking in dit verband. Limburgers zijn gemeenschapsmensen, wat zich onder meer uit in een bloeiend verenigingsleven. Ze leggen een grote liefde aan de dag voor hun streek met zijn gebruiken. Ze zijn gastvrij, open en hulpbereid en, zeker in contacten met hun 'meerderen', meer gericht op consensus dan op conflict. Wat dat laatste betreft, verwijst een respondent naar een Limburgs gezegde: 'Du mos inne voeës in de tesj make'.²³

²² Interview met Bertha Paulissen (Gelezen 25 februari 1993), Meertens Instituut Amsterdam.

²³ 'Je moet een vuist in je broekzak maken'. Vragenlijst 'Regionale cultuur en identiteit' (Meertens Instituut Amsterdam, 1996), Q 028 -29- .

Carla Wijers *In één hand de rozenkrans, in de andere hand een glas bier*



© Uitg. Van der Meulen Sneek BV.

Een opvallende uitkomst van de vragenlijstgegevens is de lagere score op het rooms katholieke geloof, de Limburgse geschiedenis en feesten in Limburg. Het gedeelde rooms katholieke verleden, carnaval en schutterijfeesten, het aan deze cultuurelementen toegekende identiteitsgehalte bleek minder prominent te zijn. Hier kan echter een plausibele verklaring voor worden gegeven. De als Limburgs geduide mentaliteit, waar hoog op wordt gescoord, heeft zich ontwikkeld op twee pijlers: het rooms katholicisme en het Limburgse verleden. Zo vertoont de beschrijving van de manier waarop Limburgers in het leven staan, 'In één hand de rozenkrans, in de andere hand 'n glas bier', veel parallellie met de in schriftelijke bronnen geformuleerde roomse levenshouding van blijmoedigheid, zorgeloosheid en genietend van de goede dingen van het leven. De Limburger als verenigingsmens krijgt concreet vorm in een feest als het carnaval en in de schutterijfeesten, feesten die voor velen een vast moment op de jaarkalender vormen. En de neiging tot consensus in tegenstelling tot conflict kan

voor een deel worden teruggevoerd op zowel de Limburgse geschiedenis als de alleenheerschappij van de rooms katholieke kerk in de tijd van de verzuiling. Een aantal respondenten verwijst daar ook expliciet naar, getuige het volgende citaat: 'Hij (de Limburger, CW) heeft het gevoel dat hij door de overheid (lees: Den Haag, CW) uitgebuit wordt! Hij is misbruikt door buitenstaanders. Altijd zijn er legers doorheen getrokken. Daarbij komt nog de macht van de RK Kerk en de alleenheerschappij van de KVP ... De Limburger is achterdochtig, zal bijna nooit zeggen hoe hij erover denkt, verwacht niets van de gezagsdragers'.²⁴

Een voorlopige conclusie die op basis van bovenstaande getrokken kan worden is, dat de eigen Limburgse mentaliteit voor een belangrijk deel is gevormd door de monopoliepositie van de RK Kerk en de vele grenscorrecties uit het Limburgse verleden.

De vastelaovend heurt bie Limburg: de ontwikkeling van het carnaval van een in Limburg gevierd feest naar een Limburgs feest

Aan de hand van de ontwikkeling van het carnaval van een in Limburg gevierd feest naar een Limburgs feest kan het proces, waarin een cultuurverschijnsel wordt toegeëigend als een onderdeel van de Limburgse identiteit en de factoren die daarop van invloed zijn, worden geconcretiseerd. Het eerder in dit artikel geformuleerde uitgangspunt dat identiteit niet objectief kan worden benaderd maar wel in termen van betekenisgeving en toeëigening door een wij-groep tegenover de 'anderen', wordt zodoende geïllustreerd.

Het carnaval neemt een centrale plaats in de verbeelde eigenheid van Limburgers in. De in de vorige paragraaf besproken invloedrijke elementen in de beleving van het Limburgerschap hebben alle een plaats in het feest. Zo wordt de Limburgse mentaliteit, die sterk beïnvloed is door een rooms katholieke levenshouding van blijmoedigheid, zorgeloosheid en genietend van de goede dingen van het leven, geduid als een garantie voor de goede voedingsbodem van het carnaval in Limburg. De geboren en getogen Limburger zit het carnaval in het bloed en het carnaval vieren is hem met de papepel ingegeven, zo wordt beweerd. Door de typering van het carnaval als een echt volksfeest waaraan alle lagen van de bevolking deelnemen, wordt een beroep gedaan op het saamhorigheidsgevoel van de Limburgse feestvierders. Dit gemeenschapsgevoel komt concreet tot uiting in het dialectgebruik, dat hoogtij viert tijdens de carnavalsdagen.

De liefde voor de eigen streek c.q. de eigen leefomgeving krijgt op vele manieren vorm in de odes aan de eigen regio in het algemeen en de eigen woonplaats in het bijzonder. En last but not least vervult het carnaval als 'die umgekehrte Welt' een ontspannende functie in een leefomgeving waarin gezagsgetrouwheid en consensus gerespecteerde waarden zijn. Eénmaal per jaar is de ondergeschikte de meerdere en wordt het conflict met autoriteiten aangegaan in de carnavalshumor.

²⁴ Ibidem.

Carla Wijers In één hand de rozenkrans, in de andere hand een glas bier



Een Sittardse prins carnaval. Foto 1928 (coll. Wilms, Gemeentearchief Sittard).

De naoorlogse ontwikkeling

Het carnaval is één van de meest succesvolle openbare feesten van de naoorlogse Nederlandse samenleving. In een vergelijking tussen de jaren vijftig en de jaren negentig van de twintigste eeuw treedt de groeiende populariteit van het feest duidelijk aan het licht.

In de jaren vijftig werd het carnaval in Nederland vrijwel uitsluitend gevierd in de zuidelijke provincies, Limburg en Noord-Brabant, waar het merendeel van de bevolking katholiek was. In de daarop volgende decennia sloeg het feest aan in de provincies boven 'de grote rivieren'. Hollandse artiesten componeerden carnavalsliedjes, vóór de carnavalsdagen waren in de winkels van Amsterdam, Rotterdam en Utrecht ook de fraaiste carnavalskostuums te koop en tijdens de

carnavalsdagen trok ook hier een optocht door de straten. Het carnavalsfeest overschreed, onder invloed van maatschappelijke processen als schaalvergroting, deconfessionalisering en groeiende mobiliteit, de grenzen van de regio. In Limburg, een provincie die zich sinds haar opname in het Koninkrijk der Nederlanden in 1839 achtergesteld voelt ten opzichte van het protestantse westen, werd deze ontwikkeling met argusogen bekeken. Er moest iets gebeuren om te voorkomen dat de Hollandse variant van het feest zich tot de dominante verschijningsvorm zou ontwikkelen en Limburg ook op dit terrein een achtergestelde positie zou innemen.

De naoorlogse verspreiding van het carnaval over Nederland versterkte een provinciaal gemeenschapsgevoel in Limburg. Carnavalsprominenten benadrukken vanaf de jaren zestig het Limburgse carnaval steeds explicieter als een in het culturele leven van deze regio geworteld feest. Daartegenover wordt het moderne Hollandse carnaval geplaatst. De controverse spitst zich toe op de tegenstellingen: Limburger versus westerling, traditionele vastenavond versus modern carnaval, authentiek versus imitatie en katholiek versus calvinistisch. In het wordingsproces van de provincie Limburg als eenheid is het gezamenlijk afzetten tegen 'buitenstaanders', in casu 'de Hollanders', een bindend element. Vanaf het einde van de jaren zestig neemt het carnaval een plaats in deze context in. In de Limburgse media verschijnt een groeiend aantal artikelen, waarin een dreigende 'verhollandsing' van het Limburgse carnaval wordt gesignaleerd. Hollandse artiesten overspoelen met hun carnavalshits via de radio de Limburgse carnavalsmarkt. De Limburgse carnavalshumor van spot en zelfspot dreigt te verdwijnen ten gunste van moppentapperij en 'platte' humor. De oprukkende commercialisering verdringt de individuele creativiteit van de carnavalsvierder naar de achtergrond omdat alles te koop is, variërend van carnavalskostuums tot carnavalsvermaak. En de beeldvorming van het feest als een ongeremd zuip- en seksfestijn lijkt de overhand te krijgen.

Deze gesignaleerde ontwikkelingen in het Limburgse carnaval versterkten de provinciale groepsidentificatie door het gezamenlijk aanwijzen van de schulden: de Hollanders. De aanwezigheid van carnavalstoeristen van buiten de provinciegrenzen kwam onder invloed van deze ontwikkelingen in een ander daglicht te staan. In de jaren vijftig en zestig werden deze 'buitenstaanders' nog afgeschilderd als niet-begrijpende, te serieuze 'Hollanders' of 'westerlingen', die als toerist misbruik maakten van de vermeende afwezigheid van vrijheidsbepkende gedragsregels tijdens de carnavalsdagen. In de jaren zeventig nam het aantal negatieve geluiden over de niet-Limburgers toe en het verwijt dat hen gemaakt werd, was zwaarder: zij ondermijnden het traditionele carnaval, de Limburgse vastenavond. Illustratief voor de marginalisering van 'de anderen' in het Limburgse carnaval is een artikel uit 1972 in het *Dagblad van Noord-Limburg*, waarin de schrijver het carnavalstoerisme beschrijft als een infiltratie van de 'westerlingen' in de Limburgse carnavalssteden, waar hun invloed volgens hem goed merkbaar is: 'Wat eens als een onderonsje van godvrezende zuiderlingen was opgezet, verwaterde steeds meer tot een openbare hos- en zuippartij voor

Carla Wijers *In één hand de rozenkrans, in de andere hand een glas bier*



Het bestuur van de Maastrichtse sociëteit 'Momus' (coll. SHCL).

Jan en Alleman, die tegen aswoensdag de Moerdijkbrug overwipten'.²⁵

Tegenover wat men zag als de 'dreigende verhollandsing' van het Limburgse carnaval ontwikkelde het 'Limburgs eigene' van het feest zich tot een expliciet geformuleerd zwaartepunt.

De vastelaovend heurt bie Limburg

Tot in de jaren vijftig van de twintigste eeuw was de carnavalsviering geen identiteitsbepalende factor in de provincie Limburg. Integendeel, in deze overwegend katholieke regio waar de rooms-katholieke kerk in die jaren haar stempel drukte op alle terreinen van het dagelijks leven, werd van een 'goed katholiek' verwacht dat hij juist niet deelnam aan dit zogenoemde norm- en zedenloze feest.²⁶ De expliciete opname van het carnaval in het culturele erf-

²⁵ *Dagblad voor Noord-Limburg* 10-2-1972. Vgl. Voor de veranderde houding van spraakmakende carnavalisten tegenover de aanwezigheid van 'vreemdelingen' ook: H. Rozema, 'Het spel en de knickers, de invloed van vreemdelingen op carnaval', *Carnaval. Themanummer van Volkscultuur Tijdschrift over tradities en tijdsverschijnselen* 3, nr. 1 (1986) 23-31.

²⁶ In meerdere parochies leefde het gebruik van het zogenoemde 'veertigurengebed' door tot in de jaren vijftig. Dit was een veertig uren durend gebed voor het uitgestelde Allerheiligste, een gesacreerde hostie in een monstrans. Sinds de contra-reformatie is het veertigurengebed regelmatig ingesteld om te bidden voor de zondaars op aarde. Voor het veertigurengebed tijdens de carnavalsdagen stelde de pastoor ploegen samen van parochianen die elkaar afwisselden in het gebed, dat duurde van carnavalszondag zes uur 's morgens tot dinsdagavond. De deelnemende parochianen konden zodoende niet deelnemen aan de carnavalsviering en baden deze dagen onder meer voor de zondige carnavalsvierders.

goed van de provincie Limburg loopt parallel aan de verspreiding van het feest over heel Nederland vanaf de jaren zestig. De Limburgse vastelaovend wordt vanaf nu verbeeld als een feest dat naadloos aansluit bij de leefstijl van de Limburgse bevolking. Spraakmakende carnavalisten schuiven als basis van die collectieve leefstijl het van oudsher dominante katholieke geloof met zijn optimistische levensbeschouwing naar voren. In de jaren zestig en zeventig, waarin de Katholieke Kerk en het katholieke geloof aan macht en betekenis inboetten in het katholieke Limburg als gevolg van deconfessionaliserings- en ontzuilingsprocessen, kreeg de katholieke factor een prominente plaats in de constructie van een Limburgse identiteit. Bij de katholieke factor wordt dan niet zo zeer gedoeld op de religieuze, maar op de culturele invulling. Het betreft dan een uiting van diepere lagen van de katholieke cultuur waarin het katholieke gewoon aanwezig is in het alledaagse leven. Het katholicisme staat dus niet zozeer voor een geloofsopvatting maar voor een leefstijl, waarin een zo uitbundig feest als het carnaval prima kan gedijen. In een artikel uit 1966 van het *Limburgs Dagblad* stond het verschil tussen katholieken en protestanten pak-kend verwoord:

‘De katholiek zal makkelijker het accent leggen op het feit, dat God de wereld toch goed heeft geschapen, terwijl de protestant eerder zal beklemtonen, dat de mens de wereld door zijn zonde heeft bedorven. Een dominee drukte zich geestig aldus uit: “Wanneer God protestant geweest was, had Hij er waarschijnlijk niet over gedacht om de wereld te scheppen”’.²⁷

De beeldvorming van de gezellige, Bourgondische, katholieke Limburger tegenover de serieuze, zuinige, calvinistische Hollander krijgt een functie in de verklaring, waarom het feest ‘boven de grote rivieren’ nooit zó gevierd kan worden als in het zuiden.

Continuïteit in de carnavalsviering

Om de relatie tussen het carnaval en de katholieke leefstijl kracht bij te zetten, wordt verwezen naar het verleden. In de zestiende eeuw kwam aan de openbare en massale vastenavondviering uit de Middeleeuwen een eind. In het na de Reformatie overwegend protestantse deel van het huidige Nederland verdween de openbare vastenavondviering uit het straatbeeld. De vastenavond werd geduid als een ‘Roomse superstitie’ en met verboden de kop in gedrukt. Echter, ook in het katholieke zuiden nam de deelname aan het feest af. In het populaire carnavalsdebat wordt de uitbanning van de carnavalstraditie in het protestantse deel van Nederland geaccentueerd en het doorleven van een carnavalstraditie, hoewel minder massaal, in het zuiden uitvergroott. Met het uitsterven van de carnavalstraditie boven de rivieren de Maas en de Rijn is daar ook het carnavalsgevoel uitgestorven, zo luidt de redenering. Een Maastrichtse carnavalsprominent verzekerde mij in een interview: ‘Hier in Limburg is toch wat in stand gehouden, waardoor het resoneert’.²⁸

²⁷ *Limburgs Dagblad* 19-2-1966.

²⁸ Interview met Bèr Essers (Maastricht 14 maart 1990), Meertens Instituut Amsterdam.

Carla Wijers *In één hand de rozenkrans, in de andere hand een glas bier*



De Heerlense 'Blauwe Schuit' vaart uit en bezoekt het gemeentehuis in Brunssum tijdens het carnaval in 1989. Het huidige 'Gilde van de Blauwe Schuit' houdt 1133 aan als geboortjaar van zijn schuit, toen een scheepswagen van Kornelmünster naar St. Truiden zou zijn getrokken.

De constatering van een continuïteit in de carnavalsviering vormt een belangrijk onderdeel in het vertoog over het carnaval als een cultuurverschijnsel waarin de Limburgse groepsidentiteit gestalte krijgt. Het feit dat het georganiseerde carnaval met zijn carnavalsverenigingen en zijn Prinsen een relatief jonge geschiedenis heeft, dat de overgrote meerderheid van de Limburgse carnavalsverenigingen na 1945 pas is opgericht en dat carnavalstradities in de meeste gemeenten dan ook hooguit een halve eeuw oud zijn, is van ondergeschikt belang vergeleken bij het benadrukken van een collectief carnavalsverleden. Interessanter dan de vraag of het bij de verwijzing naar eeuwenoude tradities in het Limburgse carnaval gaat om zogenaamde 'echte tradities' of om 'invented traditions'²⁹, is de vraag naar de functie van het verleden voor het hedendaagse carnaval en voor de Limburgse identiteit.

²⁹ 'Invented traditions' is een door de historicus E. Hobsbawm in 1983 aangereikt concept. Deze invented traditions zijn ofwel tradities die na een lange periode te zijn uitgestorven opnieuw worden ingevoerd ofwel het zijn nieuwe gebruiken die na enkele jaren al als een lange traditie worden geduid. Ook kan het gebruiken betreffen die worden overgenomen van andere plaatsen waar ze al langer bestaan. E. Hobsbawm en T. Ranger (ed.), *The invention of tradition* (Cambridge 1983).

Het is evident dat tradities een belangrijke rol spelen in het Limburgse carnaval. In een nadere beschouwing van het traditiegebruik in de Limburgse carnavalsviering komt naar voren, dat in de accentuering van een collectief verleden Limburgers de mogelijkheid wordt geboden tot de constructie van een eigen identiteit, een groepsidentificatie, niet met het verleden maar via het verleden met het heden. De mentaliteitshistoricus Willem Frijhoff omschrijft deze functie van het verleden in het heden als volgt: 'Dat verleden verwijst niet naar de onherroepelijkheid van tijdsdiepte, maar veeleer naar de oproepbaarheid van een collectieve ervaringswereld, de glijdende schaal van de tijdsduur...' ³⁰

Het gebruik van tradities en in een bredere context van het verleden is dan primair instrumenteel. De opleving van 'invented traditions' in de naoorlogse samenleving past Frijhoff naadloos in deze analyse in: 'De lokale gemeenschappen van de Nederlandse samenleving zijn in veel gevallen ook zozeer van allerlei migratiestromen doortrokken, dat het de vraag is of 'invented tradition' voor haar niet de enige, althans de bij uitstek operationele manier is om groepsgevoel een herkenbaar verleden te reconstrueren, dus een leefbare collectieve identiteit waarin niemand zich tekort gedaan voelt ...' ³¹

Vertaald naar de Limburgse situatie: in een provincie waarin de historische diversiteit op sociaal, economisch, cultureel en taalkundig terrein zo groot is, vervult de verwijzing naar een historische worteling van het carnaval in deze katholiek-zuidelijke regio een functie in de constructie van een Limburgse identiteit en daarmee ook van een Limburgs saamhorigheidsgevoel, een groepsidentificatie, een eenheid. Zodoende wordt een herkenbaar collectief verleden gereconstrueerd dat door een grote meerderheid van de Limburgers herkend wordt als een zinvolle voorstelling van de wij-groep.

Eenheid onder de narrenkap

Maar, zullen de critici onder u zeggen, is er wel sprake van een Limburgse eenheid onder de narrenkap? De grenzen van het saamhorigheidsgevoel vallen in de carnavalswereld toch primair samen met de grenzen van de eigen stad of het eigen dorp. De Maastrichtse carnavalsvierder is een vreemdeling in de Roermondse viering, de Heerlense vierder voelt zich niet thuis in het Venloose narrenrijk. Een supralokale oriëntatie op het Limburgse carnaval voelt voor de meeste carnavalsvierders als een 'Fremdkörper'.

De verklaring voor deze paradox moet gezocht worden in de wisselende identiteiten. Binnen de Limburgse carnavalswereld heerst het primaat van de lokale identiteit. De Ander, de zij-groep, wordt gevormd door de inwoners van naburige gemeenten. Op provinciaal niveau verschuift het profiel van de zij-groep

³⁰ W. Frijhoff, 'Traditie en verleden. Kritische reflecties over het gebruik van verwijzingen naar vroeger', *Jaarboek voor Liturgie-onderzoek* 7 (1991) 126.

³¹ *Ibidem*, 135.

Carla Wijers *In één hand de rozenkrans, in de andere hand een glas bier*

LIMBURG

..... een provincie om van te smullen !

© Uitg. Van der Meulen Sneek BV.

naar de inwoners van andere provincies, gepersonifieerd in 'de Hollanders'. Bij het markeren en afbakenen van een regionale Limburgse identiteit speelt de gedefinieerde zij-groep, de Hollanders, een grote rol. De Limburgse carnavalsviering kenmerkt zich, zoals zoveel zaken in deze provincie, door een grote lokale en regionale variatie. Maar tegenover de rest van Nederland, als het wij-zijperspectief verschuift, profileert het Limburgse carnaval zich als een eenheid, als een katholiek-zuidelijk traditioneel feest tegenover het 'moderne Hollandse carnaval'. Op deze wijze bakenen Limburgse carnavalsvierders de grenzen van hun regionale identiteit af en construeren zodoende een Limburgse eenheid onder de narrenkap. Met andere woorden: als er sprake is van een gedeelde 'teggroep', sluiten Limburgers de rijen. Dan worden zij van Zuid-, Midden- en Noordlimburgers, van Maastrichtenaren, Roermondnaren en Venlonaren, Limburgers. Waar het hier eigenlijk om gaat, is de maakbaarheid van identiteiten als gevolg van een wisselende context. Of, zoals een Limburger deze wisselende identiteiten in het begin van de jaren 1930 beschreef: '...wanneer 'n niet-limburger Limburg durft aan te vallen, zal de geboren en getogen limburger met al de kracht, die in 'm is z'n geboortegewest verdedigen tegen alles, desnoods tegen beter weten in; dan zal ie fouten tot deugden, verkeerdheden tot prijsenswaardige eigenschappen trachten te redeneren. Maar is diezelfde limburger

weer thuis, dan kent men 'm niet meer terug in z'n gekanker over eigensteedse of eigengewestelijke personen en toestanden'.³²

³² P. Tuinstra, *De ziel van Limburg* (Maastricht z.j. (1932)) 55-56.